

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

11(20)

2011

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

LIETUVOS ETNOLOGIJA:

PRAEITIS, DABARTIS IR PERSPEKTYVOS

Sudarytojas ŽILVYTIS ŠAKNYS

LITHUANIAN ETHNOLOGY:

PAST, PRESENT AND FUTURE

Edited by ŽILVYTIS ŠAKNYS

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

Leidybą finansuoja
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA

REDAKCINĖ KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksulė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
*École des Hautes Études en Sciences Sociales
Kalifornijos universitetas, San Diegas*

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Lietuvos edukologijos universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKCINĖS KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

Tel.: + 370 5 262 9410
Faks: + 370 5 261 1433
El. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:
European Reference Index for the Humanities (ERIH)
EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,
SocINDEX with Full Text
Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

<i>Pratarmė (Žilvytis Šaknys)</i>	5
<i>Foreword (Žilvytis Šaknys)</i>	7

Straipsniai / Articles

Žilvytis Šaknys

Ieškant idėjų praeityje: etnologijos istorija ir dabartis	9
In Search of Ideas in the Past: the History and the Present State of Ethnology. Summary	28

Ullrich Kockel

Kam reikia Europos etnologijos – ir kokios? Kritiniai svarstymai apie Europos etnologijos prasmę ir tikslą	33
Wherefor a European Ethnology – and Which One? Critical Reflections on the Meaning and Purpose of an European Ethnology. Summary	46

Vytis Čiubrinskas

Etnologija ir sociokultūrinė antropologija Lietuvoje: nuo tautos <i>kultūrą</i> <i>gelbstinčios</i> etnografijos iki kosmopolitinės antropologijos	49
Ethnology and Sociocultural Anthropology in Lithuania: from Salvage Ethnography to Cosmopolitan Anthropology. Summary	64

Auksuolė Čepaitienė

Etnologijos (etnografijos) ištakos ir <i>valstiečio</i> atradimas Lietuvoje XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje	69
The Beginnings of Ethnology (Ethnography) and a Discovery of <i>a Peasant</i> in Lithuania of the Late 18th and Early 19th C. Summary	90

Marleen Nõmmela

Becoming an Ethnographer. Becoming a Science. Ferdinand Linnus and Estonian Ethnology in the 1920s	93
Tapimas etnografu ir mokslo formavimosi pradžia. Ferdinandas Linnusas ir Estijos etnologija XX a. 3-iajame dešimtmetyje. Santrauka	107

Waldemar Kuliowski

Etnologija Lenkijoje: institucinė ir mokslo raida nuo 1910 metų iki šiandienos	109
Ethnology in Poland: Institutional and Scientific Development since 1910. Summary	123

Irena Regina Merkienė

Etnologijos institutas sovietmečio Lietuvoje mokslo politikos ir ideologijos kontekste	125
Institute of Ethnology in Soviet Lithuania in the Context of Science Policy and Ideology. Summary	140

John Helsloot

- Stress and Ritual. December Family Traditions in the Netherlands of Today 143
 Stresas ir ritualas. Gruodžio mėnesio šeimos tradicijos šių dienų Nyderlanduose. Santrauka 155

Vita Petrušauskaitė

- Antropologija mieste ar miesto antropologija? Tyrimo lauko mieste konstravimas 159
 Anthropology in the City or Anthropology of the City? Construction of Field-site in Urban Environment. Summary 176

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

- Jonas Mardosa. Rytų Lietuvos ir Vakarų Baltarusijos verbos. Liaudiško pamaldumo raiška XX a. antroje pusėje – XXI a. pradžioje (*Irena Regina Merkienė*) 179
 Ullrich Kockel. Re-visioning Europe: Frontiers, Place Identities and Journeys in Debatable Lands (*Neringa Klumbytė*) 182
 Socialinė antropologija, etnografija ir biotechnologija. A. Čepaitienė (sud.) (*Rima Praspaliauskienė*) 183
 Aušra Zabieliene. Folkloro ansambliai dabartinėje Lietuvoje: etnologinis aspektas (*Rimantas Sliužinskas*) 186
 Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika. G. Kirdienė (sud.) (*Daiva Račiūnaitė-Vyčiniene*) 189
 Senoji Lietuva. Paroda Lietuvos nacionaliniame muziejuje 2009 09 17– 2009 11 30. O. Fišman, B. Kulnytė, E. Lazauskaitė (sud.) (*Žilvytis Šaknys*) 196
 Martynas Purvinas, Marija Purvinienė. Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai I (*Skaidrė Urbonienė*) 199

Konferencijos / Conferences

- EASA 2010 m. konferencija „Krizė ir vaizduotė“ (*Vilius Ivanauskas*) 203
 Dešimtas SIEF kongresas Lisabonoje (*Skaidrė Urbonienė*) 206
 Žvilgsnis į tarpdalykinę mokslinę konferenciją „Tradicijos ir modernumo dermė, priešprieša, raidos perspektyvos“ (*Aušra Zabieliene*) 208

In Memoriam

- Jonas Balys (*Rita Repšienė*) 209

Karalystės (tiksliau – Rytprūsių) teritorija, kuri tik palyginti neseniai, nuo 1923 metų, tapo Lietuvos dalimi. Ne visi ir dabar žino, kad šis kraštas kartu su istorinėmis Karaliaučiaus krašto žemėmis vadintinas Mažosios Lietuvos (arba Prūsų Lietuvos) vardu. Ir tik dabar Klaipėdos mieste gyvena ne mažiau atvykėlių žemaičių, kaip nuo seno ir Palangoje ar Kretingoje. Gerbdami vietines senųjų gyventojų tradicijas, šie taip pat dažnai scenoje dainuoja ir lietuvininkų dainas ar gieda unikalias liuteroniškas jų giesmes.

Į minėtą trečiąją monografijos dalį galėjo būti perkelta ir visa ketvirtoji monografijos dalis, kurioje aptariami Lenkijos, Baltarusijos bei Latvijos lietuvių folkloro ansambliai bei jų veikla. Ši medžiaga yra pakankamai vertinga ir informatyvi.

Reziumuojant derėtų pasakyti, kad autorė šioje monografijoje pateikė daug ir įvairios savo padarytų tyrimų medžiagos. Tai, be abejonės, sveikintina. Kita vertus, ji neišvengė jau minėtų objektyviai slypinčių plačios ir įvairialypės tiriamosios medžiagos problematikos spąstų. Daugelyje vietų ji apsiribojo nevienalyčiais, fragmentiškais tyrimais arba pateikė tik mažą savo

sukauptos medžiagos dalį. Tačiau reikia tikėtis, kad ji šį darbą tęs ir toliau. Juk galėtų būti parengta spaudai ir paskelbta kur kas išsamesnė medžiaga apie atskirų regionų folkloro ansamblių veiklą ar atskirus specifinius šios veiklos bruožus. Ir apibendrinimai tada būtų tikslesni, labiau apčiuopiami, ir praktinė nauda didesnė. Malonu būtų susipažinti su išsamiais tyrimais kad ir tokiais temomis: „Autentiškos folklorinės medžiagos perteikimo scenoje problemos: Aukštaitijos (Žemaitijos, Dzūkijos...) folkloro ansamblių patirtis“, „Regioninio repertuaro sklaida (ir kaita?) Lietuvos folkloro ansamblių programose“, „Folkloro ansamblių programų žanrinės tematikos tyrimai“, „Folkloro ansamblių dalyvių motyvacijos dalyvauti kolektyvo meninėje veikloje aspektai“, „Folkloro ansamblių veiklos edukaciniai aspektai“, „Folkloro ansamblio vadovo asmenybės svarba“ ir t. t.

Tokio autorės (ar viso autorių kolektyvo) darbo ištakomis puikiausiai gali tapti ir ši A. Zabielenės monografija. Sakoma – juk pirmasis blynas šiek tiek ir svilėsiais kvepėti gali. O kvepia pakankamai skaniai. Tad laukime ir kitų...

Rimantas Sliužinskas
Klaipėdos universitetas

Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika. Gaila Kirdienė (sud.). Vilnius: Kronta, 2009. 192 p.: iliustr., nat. + 2 CD.

XXI a. pradžioje, ypač sparčiai nykstant daugeliui senųjų tradicijų, neišvengiamai kinta ir vestuvių papročiai. Šiais laikais dviejų jaunų žmonių, pasiryžusių gyventi drauge, sąjunga net nebūtinai įtvirtinama vestuvių apeigomis. Dažnai pasitenkinama banaliais, kartais gana vulgariais

mergvakariais ir bernvakariais, nedideliu pobūviu draugų rate (restorane arba kavinėje) ir povestuvine kelione į užsienį. O kai kurioms jaunavedžių poroms nebereikia ir jokių „įvadinių“ vakarėlių – iškart išvykstama medaus mėnesio į tolimą kelionę. Tiesa, tokios naujai susiformavusios vestuvių tradicijos nebūtinai reiškia, kad jaunavedžiai visiškai nepripažįsta senųjų papročių, tiesiog jiems taip atrodo racionaliau, taupiau ir pan. Galbūt šios naujos tradicijos parodo ir didelį žmonių susveti-

mėjimą: „Kam dvi dienas sėdėti prie vieno stalo su giminėmis, kurių visai nepažįsti, nebendrauji kasdieniame gyvenime?“

Tokiame tad nykstančių papročių kontekste pasirodė etnomuzikologės Gailos Kirdienės tyrinėtojos ir muzikantės, ilgus metus puoselėjančios lietuvių tradicinį smuikavimą, sudaryta ir parengta knyga *Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika*. Negali nesižavėti autorės siekimu „užčiuopti dar teberusenančią tradiciją ir perteikti ją jaunajai kartai“. Norėdama įgyvendinti šį kilnų sumanymą, G. Kirdienė, parėmus LR kultūros ministerijai, 2005 m. vykdė projektą „Tradicinė vestuvių muzika“. Padedant Rytų Aukštaitijos kultūros darbuotojams, vyrui ir ištikimam bendražygiui Arvydui Kirdai ir kitiems etnomuzikologams, ji vykdė parengiamuosius tyrimus (ekspedicijas), organizavo koncertus, darė garso įrašus ir t. t. Šį didelį ir kruopštų darbą apvainikavo solidus leidinys, kurį sudaro knyga ir dvi kompaktinės plokštelės. Knygoje G. Kirdienė glaustai apibūdina rytų aukštaičių vestuvių muziką: aptaria tradicinius muzikos instrumentus ir ansamblius, atskleidžia muzikantų santykį su vestuvių dainomis, dainavimo tradicija. Pateikia įvairių vestuvių momentų papročius, užfiksuotus iš muzikantų ir kitų pateikėjų, kartu paaiškindama kai kurių papročių kilmę ir prasmę. Leidinyje skelbiama 60 kūrinių garso įrašų (skambančių dviejose plokštelėse) transkripcijos – natos ir dainų tekstai. Visa tai svariai papildo retų 1932 m. rankraštinių natų pavyzdžių faksimilės ir gausios fotografijos. Kai kurios jų, atspindinčios 1910–1985 m. vestuvių realijas, ypač vertingos (dauguma jų gauta iš muzikantų šeimų albumų). Knygoje publikuojama 36 liaudies muzikantų atliekama muzika, anot autorės, reprezentuoja giliausias rytų aukštaičių muzikos tradicijas.

G. Kirdienės parengtą leidinį galima vertinti dvejopai – ir kaip mokslinį, atspindintį XX a. Rytų Aukštaitijos vestuvių muzikavimo tradiciją, analizuojantį jos pokyčius, ir kaip populiarųjį leidinį, skirtą plačiajam vartotojui. Parengėjai ypač rūpi, kad sparčiai benykstanti vestuvių muzikavimo tradicija būtų ne tik knygoje deramai pristatyta, bet ir toliau aktyviai tęsiama. Kaip teisingai pastebi autorė, „šių laikų vestuvėse muzikantai atsiduria dėmesio centre, dažniausiai jie yra ne tik pagrindiniai atlikėjai, bet ir vedėjai“. Nuo jų – šiuolaikinių muzikantų – didžiąja dalimi priklauso ne tik vestuvėse skambanti muzika, bet ir pati vestuvių eiga, senųjų papročių priminimas ir atgaivinimas. Šiuo leidiniu G. Kirdienė siūlo naudotis kaip tradicinio muzikavimo vestuvėse pavyzdžiu. Knygoje publikuotų kūrinių natos ir tekstus per vestuves muzikantai, anot autorės, „galėtų pasidėti ant pulsto taip pat kaip dabar pasideda savo atliekamų dažniausiai autorinių estradinių dainų tekstus“ (p. 17).

Vertinant šį leidinį kaip mokslinį, atkreiptinas dėmesys į sudarytojos atliktą gana sudėtingą etnomuzikologinę tiriamo reiškinių – XX a. rytų aukštaičių vestuvių muzikavimo – rekonstrukciją. Kaip teigia G. Kirdienė, jos ir bendražygių apklausti ir užrašyti liaudies muzikantai – tai, ko gero, paskutinė muzikantų karta, griežusi XX a. pirmosios pusės vestuvėse. Šioje vietoje reikėtų atkreipti dėmesį, kad ano meto vestuvėse būta labai didelių tradicijos pokyčių. Todėl manytina, kad G. Kirdienės apklausti muzikantai, atstovaujantys „tradicijos lūžio“ kartai, vargu ar begalėjo prisiminti, anot autorės, „giliausias rytų aukštaičių muzikos tradicijas“. Be to, ir pačių muzikantų patirtis vestuvėse nevienoda – kai kurie jų yra griežę net tūkstantyje ar per tūkstantį vestuvių (Petras Pilka, Kazys Mackonis), kiti – keliuose šimtuose (Danielius Lemešius, Valdemaras Prunskus, Albertas Paškevičius ir kt.), dar kiti

– tik dešimtyje ir pan. Tiesa, žinių apie muzikavimą per vestuves suteikė ir kiti muzikantai bei keletas dainininkų, kurių garso įrašai leidinyje nepublikuojami (iš viso apklausta per 90 pateikėjų). Taigi G. Kirdienės rytų aukštaičių muzikavimo vestuvėse tradicijos rekonstrukcija, viena vertus, laikytina sąlygiška – per žmonių atmintį, pasiremiant jų asmenine patirtimi, pasakojimais, žiniomis, gautomis iš tėvų, senelių ir pan. Koncertų metu įvairiuose Aukštaitijos miestuose ir darant garso įrašus leidiniui nevengota suvesti draugėn po keletą muzikantų iš skirtingų vietų, anksčiau negriežusių (ir nedainavusių) kartu. Šitoks tradicinio muzikavimo atkūrimo būdas negali būti laikomas visiškai patikimu, tad bendro jų muzikavimo pavyzdžiuose galima pastebėti ir nedidelių „nukrypimų“ nuo autentiškos tradicijos. Kita vertus, nors tai ir nėra griežtai mokslinė rekonstrukcija, autorės pasirinktas muzikavimo vestuvėse tradicijos atgaivinimo kelias, ko gero, yra teisingas ir pateisinamas atsižvelgiant į itin spartų papročių nykimą mūsų dienomis.

Kūriniai pačiame leidinyje ir kompaktinėse plokštelėse sudarytojos sugrupuoti į skyrius pagal svarbius vestuvių momentus. Vestuvių dainos, atliekamos muzikantų, sudaro beveik pusę visų muzikos pavyzdžių, tad, matyt, neatsitiktinai skyrelių pavadinimai (iš dalies – ir jų išdėstymo tvarka) beveik atitinka Lietuvių liaudies dainų katalogo (toliau – LLDK) vestuvių dainų skyrių pavadinimus (atskiro lietuvių liaudies muzikos katalogo, beje, ir nėra). I CD sudaro šie skyriai: „Subatos vakarėlį“ („Mergvakario dainos“; LLDK V 719–895), „Išlydint jaunąjį“ („Jaunojo išleistuvių dainos“; LLDK V 656–713); „Sutinkant jaunojo pulką ir svečius“ („Jaunojo sutiktuvių dainos“; LLDK V 897–943), „Išlydint į jungtuves“ („Išvažiavimo į jungtuves dainos“; LLDK V 1391–1428), „Sutinkant po jungtvių“ („Sugrįžimo iš jungtvių

dainos“; LLDK V 1432–1511), „Išperkant stalą ir sodą“ („Stalo vadavimo dainos“; LLDK V 1513–1527), „Vaišinantis“ (tai sąlyginis pavadinimas; pvz., prie šiame skyriuje esančios dainos „Šeimininke, sukis greitai“ yra muzikanto A. Paškevičiaus pastaba: „Dainuoja, kai išperka sodų“); 2 CD: „Šokiai po jungtvių“ (LLDK tokio skyriaus nėra), „Perkant marčią – vaduojant jaunąją“ („Jaunosios apdovanojimo dainos“; LLDK V 1543–1559), „Išvažiuojant į jaunojo pusę“ („Išvažiavimo pas jaunąjį dainos“; LLDK 1694–1844), „Keliančiam pirmąčiais“ („Prikeltuvių dainos“; LLDK V 2014–2054), „Per gaubtuves“ („Gaubtvių dainos“ LLDK V 2057–2131), „Kai svočios prašo vaišių“ („Vestuvinių apdainavimai“: „Svočia“; LLDK V 2382–2461), „Šokdinant jaunąją“ (LLDK tokio skyriaus nėra), „Muzikantams renkant pinigus“ („Vestuvinių apdainavimai“: „Muzikantas“; LLDK V 2731–2742), „Kariančiam ir vaduojant piršlį“ („Vestuvinių apdainavimai“: „Piršlys“: „Piršlio korimas“; LLDK V 2377–2379), „Vestuvėms baigiantis“ („Išvažiavimo namo dainos“; LLDK V 2760–2785; sąlygiškas pavadinimas; pvz., dainą „Mes pivorių, mes pivorių“, anot G. Kirdienės, „galima dainuoti ir kai išperka sodą, „prašant alaus“). Taigi, nepaisant itin sparčios tradicijų kaitos XX a. pab.–XXI a. pr., G. Kirdienės pateiktas vestuvių „scenarijus“ nedaug tesiskiria nuo mokslinės vestuvių dainų sugrupuotų pagal funkciją ir tematiką, klasifikacijos (nors kai kurių vestuvių apeigų grandžių ir trūksta). Pastebėtas tik vienas kitas skyrelio pavadinimo neatitikimas, pvz., „Subatos vakarėlį“ – vietoj „Mergvakario dainos“. Galbūt ir šioje vietoje reikėjo prisilaikyti to paties – klasikinių skyrių pavadinimų – stiliaus? Antraip ir kiti skyriai prašosi būti pavadinti kokių nors populiarių dainų („Jau žirgeliai sukinkyti“, „Sėskis, sesute, sėskis, jaunoji“, „Dovanoja Onutei“, „Piršly piršly ilganosi“), maršų („Suk suk ratelį“,

„Rūtų vainiką“ ir kt.) ar kitų kūrinių pavadinimais.

Vertingi leidinio įvadiniai skyreliai, atskleidžiantys rytų aukštaičių vestuvių muzikavimo ypatybes. Knygos autorė supažindina skaitytoją su Rytų Aukštaitijoje gyvavusiais tradiciniais muzikos instrumentais: smuiku, dūdmaišiu (*dūda*, *Labanoro dūda*, *kūline*), cimbolais, būgneliu (*barabanėliu*), basetle. Aptariamos solinio ir kapelinio muzikavimo jais tradicijos. Antai Švenčionių ir Ignalinos apylinkėse, anot autorės, užtekdavę ir vieno smuiko: „pavyzdžiui, Švenčionių krašte dviem smuikais net ir ansamblyje su kitais instrumentais vestuvėse negrieždavo“ (p. 21). G. Kirdienės teigimu, iki šiol „vienu smuiku griežiama per jaunosios apdovanojimo apeigas, ją gaudinant (Nr. 35)“. (Šioje vietoje vertėtų atkreipti dėmesį, kad tai apeiginė dovanojimo daina, prie kurios smuikas atlieka tik „palydėtojo“ arba „gaudintojo“ vaidmenį. Kaip šių eilučių autorei 1986 m. pasakojo pats pateikėjas smuikininkas Gilioras Berdikšlis, smuiku stengdavosi išgauti „ploną, verksmingą“ garsą, grieždavo „ant laibų“ [stygų]). Pristatant tradicinių kapelų sudėtis, atkreipiamas dėmesys į savitas vietines tradicijas, pavyzdžiui, švenčioniškiams kapela – tai „skripka, cimbolai ir armonikas“ (arba smuikas, cimbolai ir būgnelis). Svarbiu etnomuzikologijos mokslui laikytinas G. Kirdienės pastebėjimas, kad visoms Aukštaitijos vestuvių kapeloms labai būdingas klarnetas (*klarneta*). Ilgą laiką lietuvių etnomuzikologai ignoravo šį instrumentą, laikė jį „netradiciniu“, jis buvo nepageidaujamas folkloro ansamblių ir tradicinių instrumentinių kapelų apžiūrose ir t. t. Tuo tarpu klarnetas, kaip teigia knygos autorė, buvo vienas iš pagrindinių Anykščių vls. „Smetonos laikų kompleco“ instrumentų (be klarneto dar buvo smuikas, armonika, kartais ir būgnas (p. 23). G. Kirdienė aptaria ir didesnius, „netradicinius“ styginių instrumentų ansamblius, vadintus *stygų* ar *styginių orkes-*

trais. Juose greta įprastų smuikų ir basetlių (kontrabosų) būta ir gitarų, mandolinų, balalaikų, pvz., Anykščiuose garsėjo *styginė kapela*, kurią sudarė 5 smuikai, 2 gitaros, mandolina ir *peterburska* armonika. Tiesa, duomenų apie ansamblius su gitaromis, mandolinomis ir balalaikomis lietuvių liaudies vestuvėse ir kitose šventėse, kaip teigia autorė, esama tik nuo XX a. pirmosios pusės (p. 24). Vis dėlto jų negalima neigti – ir šiuos instrumentus, kaip ir kitus, visiems jau gerai žinomus, šiandien tenka pripažinti XX a. lietuvių tradicinio muzikavimo dalimi (beje, apie šiuos „netradicinius“ styginius instrumentus šiais metais Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje turėtų būti apgintas pirmasis etnomuzikologinis bakalauro darbas).

Greta įvairių armonikų – *vienskos*, *peterbur(g)skos* ir kt. – Rytų Aukštaitijoje vėliau (kai kur – apie 1930 m.) paplito klavišiniai ir mygtukiniai akordeonai (bajanai). G. Kirdienė pastebi, kad XX a. antrosios pusės vestuvėse jau neretai grieždavo tik vienas muzikantas dumpliniu instrumentu (akordeonu, armonika, bajanu), iš dalies atstojančiu ansamblių, nes juo galima pagriežti ir melodiją, ir akompanimentą. Šis visoje Lietuvoje sparčiai išplitęs reiškinys gerokai nuskurdino anksčiau buvusias turtingas aukštaičių muzikavimo tradicijas.

Bene daugiausiai etnomuzikologinių diskusijų keliantis klausimas – muzikos ir dainų ryšys (muzikantų ir dainininkų santykis) vestuvėse. Kaip aiškėja iš knygoje pateiktų G. Kirdienės apklaustų muzikantų atsakymų, vienos nuomonės nėra ir tarp jų. Pavyzdžiui, Jonas Žemaitis, puikiai griežiantis armonika, akordeonu ir būgneliu, teigė, kad muzikantui nebūtina dainuoti – tada jau reiktų „iš skūros išnirti“; tik tas, „kuris gerai grot nemoka, tai gerklį paleidžia“ (p. 29). Švenčioniškis muzikantas Juozas Aldonis, griežęs vestuvėse nuo 1957 m., pasakojo, kad „Pirma

ką – maršą, polką, valsą moki ir daugiau niekas iš tavęs nereikalauja dainų šitų. A dabar be dainų jau jokia būdu. Užtai ir nešasi surašytas – mintinai visa neatsimysi“ (p. 29). Iš šių pasakymų aiškėja, kad muzikantai anksčiau buvo „atsakingi“ už gerą muziką, o dainavimas vestuvėse nuo seno gyvavo savo ruožtu, nepriklausomai nuo muzikantų (be abejo, išskyrus tam tikras situacijas). Vestuvinių dainų susirašymas į sąsiuvinius – vėlyvas reiškinys, viena vertus, susijęs su XX a. pirmosios pusės bendra mada rašyti į sąsiuvinius sparčiai plintančias naujas dainas ir romansus, kita vertus – su autentiškos dainavimo tradicijos per vestuves nykimu (kaip jau minėta, šiuolaikinėse vestuvėse muzikantai tampa ne tik vedėjais, bet ir nykstančių tradicijų gairintojais, pvz., ukmergiškis P. Pilka mokėjo ir į sąsiuvinius buvo prisirašęs nemažai tradicinių dainų, išmoktų iš savo krašto dainininkų). Kai kurie vestuvių muzikantai teigė, kad „be dainų, vien grojimas nieko nereiškia“ (J. Kirka); kad reikia „i dainuškų kokių [padainuoti], i pasilinksminimui [pagriežti], jei sėdėsi – nieka jis neuždirbs“ (E. Ratautas). O štai zarasiškis Mykolas Mikštas iš pradžių teigė, kad muzikantams užtenka griežti: „Dainuoja tie, kur už stala. Kam dainuot, kai instrumentai yra?“ Bet paskui, kaip rašo G. Kirdienė, jis prisiminė ir padainavo keletą tradicinių mergvakario dainų, kurias „nuo seno atlikdavo muzikantai“ (p. 28). Manychiau, kad pasakymas „nuo seno atlikdavo muzikantai“ nėra tikslus (palyginimui galima prisiminti ir sutartinių tradiciją: nežinot, kad pagrindinės giedotojos buvusios moterys, kai kurios sutartinės yra pateiktos vyrų, kurie prisiminė jas giedojus (motiną, tetą, kaimynes) tam tikroje situacijoje; tačiau tai nereiškia, kad vyrai, kaip ir moterys, buvo tradiciniai sutartinių giedotojai). Kaip žinoma, senais laikais muzikantai net nedalyvaudavo mergvakaryje, arba jei ir dalyvaudavo, tai

ne apeiginių mergvakario dainų dainavimo metu – jas dainuodavo tik pamergės, draugės; muzikantai į mergvakarį ateidavo vėliau).

Šioje vietoje, trumpam nukrypstant nuo temos, vertėtų atkreipti dėmesį į labai svarbų faktą: paskutiniiais dešimtmečiais Lietuvoje apskritai vis mažiau yra dainuojama tradiciškai *a capella*. Tai pasakytina ne tik apie vestuves, bet ir apie giminės ar bendruomenių susibūrimus, darželių muzikinio auklėjimo sistemą (muzikos vadovė vaikams būtinai akompanuoja pianinu arba akordeonu), mokyklos pradinių klasių renginius, „Dainų dainelės“ konkursą, pagaliau – vienintelės „etnokultūrinės“ laidos, rodomos per LTV, „Duokim garo“ propaguojamą repertuarą (apie 90 % joje skambančių kūrinių yra vokaliniai instrumentiniai). Kokios yra šios naujos tradicijos priežastys – sunku pasakyti (reikalingi nuoseklūs įvairių sričių specialistų tyrimai), nors kartais atrodo, kad šiuolaikiniai lietuviai be instrumentinio akompanimento nebesugeba padainuoti: tarytum neb turi muzikinės klausos, natūralaus „turavojimo“ pojūčio. Jei ši tradicija ir toliau taip greitai plis, Lietuva greitai nebepateisins „dainų krašto“ pavadinimo... Tačiau grįžkime prie rytų aukštaičių vestuvių muzikos.

Knygos skaitytojui svarbu ir tai, kad G. Kirdienė tradicinėse rytų aukštaičių vestuvėse skambėjusią muziką ne tik sudėlioja pagal vestuvių eigą, tarsi atkurdamą autentišką aplinką, bet ir aptaria muziką lydėjusius papročius, jų ypatumus. Atkreipiamas dėmesys į kai kuriuos retesnius papročius, savitus apeigų atlikėjus. Pvz., Kaltanėnų vls. kraičio vežti dviem arkliais atvažiuodavo *ryzininkai* (apsirėdę kasdieniais darbiniais rūbais, kai kur būna su šiaudų kepurėm). Molėtų krašte *riznikais* kraitvežius vadindavo todėl, kad jie „atvažiuoja apsirizoję popierinėmis kepurėmis, priklijuotomis barzdomis, išsipaišę

veidus“ (p. 47). Pasidalydama išvalgomis apie kai kurių naujų papročių galimą seną kilmę, pvz., muzikantų pinigų *rinkliava* (*kulimas*), autorė mano, jog nors tai yra vėlyvas paprotys, gali būti kildinamas iš senesniųjų apeigų. Rinkliavos papročiuose „randama įvairių apeigų (jaunosios ar jaunojo apdovanojimo, marčios dovanų teikimo vyro giminei, marčios šokdinimo) nuotrupų“ (p. 53–54).

Vestuvių papročių kontekste aptariamoms instrumentinių kūrinių ir dainų atlikimo aplinkybės. Čia esama ir įdomių faktų, ir taiklių autorės pastabų, ir šiek tiek abejotinų, diskutuotinų teiginių. Antai autorė rašo, kad „per jaunosios apdovanojimo apeigas muzikos instrumentais pritardavo ir kitoms dainoms, pavyzdžiui, „Pasikloniok, Onute“ (p. 45). Manychiau, pasakymas „pritardavo“ šiuo atveju nelabai vykęs, nes „pritrimas“ (ypač kalbant apie balso ir instrumento ryšį) dažniausiai asocijuojasi su „turavojimu“ – antrojo balso partijos atlikimu, gal geriau šioje vietoje tiktų „palydėdavo“, „drauge grodavo“ (juk, kaip teisingai pastebi G. Kirdienė, tai „atliekama vienbalsiškai“, t. y. unisonu). Kūrinėlis „Jauni šoka – žamė draba“ (Nr. 5), autorės apibūdintas kaip „polkos dainelė tradicinė“, daugiau primena „bosavimą“ balsu nei šokinės melodijos išdainavimą. Čia balsas tarsi atlieka instrumento vaidmenį – pabrėžia T, D ir S funkcijų bosus. Tai įdomus pavyzdys tolesniems vokalinės ir instrumentinės muzikos ryšių tyrinėjimams.

Dar gyvybingą tradiciją rodo gausūs sodo išpirkimo ir įvairių vestuvininkų apdainavimo pavyzdžiai. Juose daug pašmaikštavimo, improvizacijos, patrauklių žaidybinių elementų. Nenuostabu, kad kai kurie itin populiarūs vestuvininkų apdainavimai iš vestuvių pamažu persikelia ir į kitokią aplinką. Antai apdainavimo „Piršly piršly raganosi, / ką tu mum padovanosi? / Ar vištytį, ar gaidžiukų, / ar konjaka bute-

liukų?“ (Nr. 52) variantą (visiškai ta pačia melodija) teko girdėti dainuojant ir šiuolaikiniame vaikų darželyje. Tik kreipiama si buvo į Kalėdų Senį: „Seni seni raudonosi, / ką tu mum padovanosi? / Ar lėlytę, ar meškiuką, / ar saldinių maišeliuką?“ Tad galima teigti, kad apdainavimų žanras dar nevisiškai išnykęs, tik pakitęs. Komentuodama muzikantų apdainavimą „Nebegroja muzikantas“ (Nr. 49), G. Kirdienė atkreipia dėmesį, kad čia sujungti 3 skirtingi apdainavimai skirtingų melodijų. Įdomu būtų patyrinėti, ar tai atsitiktinumas, rodantis tradicijos nykimą, ar tradicinis reiškinys. Panaši nedidelių kūrinių (skirtingų tekstų ir melodijų) kontaminacija gana būdinga Aukštaitijos dainavimo tradicijai, ypač dainoms, dainuotoms pobūvių, vaišių metu (kartais tokie kūrinėliai vadinti *trailinimais* ir pan.).

Įdomus ir vertingas G. Kirdienės užrašytas konkretus tradicijos perėmimo faktas – muzikanto Algirdo Juzėno pasakojimas apie tai, kaip jis pradėjo groti „Labas rytas“ – specialų kūrinį, skirtą pinigų rinkliavai. Anot muzikanto, „...tada pageidavimų nebuva. Groji ir viskas. Kad duoda pinigų, groji maršą. Kai atsirado pageidavimai, tai prigalvodavo visko, kad tik muzikantas nemokėtų to pagroti (...). Man [senas] smuikorius Maželys parodė per mano brolio vestuves. Aš nežinojau, kas tas yra *Labą rytą* ir net nenorėjau groti, bet jis sako: „Čia gi visas mūsų uždarbis.“ Tokių dėmesio vertų autentiškų liudijimų leidinyje esama ir daugiau.

Vis dėlto neišvengta kai kurių netikslumų ir nedidelių klaidelių. Antai po maršo „Sėskis, sesute, užu stalelio“ (Nr. 13) instrumentinės melodijos yra pateikti dainos „Sėskis, sesute, sėskis, jaunoji“ žodžiai (pat. Vanda Gogelienė). Atrodytų, kad šie žodžiai turėtų tikti tai pačiai melodijai, bet taip nėra (neatitinka teksto forma). Keista, kad autorė greta neįdėjo tikrosios šios dainos melodijos, padainuotos arba pagriež-

tos koku nors instrumentu – ji tikrai yra mėgstama muzikantų. Dainos „Aš ne gert atėjau“ (Nr. 28) natose autorė pateikia dvi-balsę vokalo partijos melodiją, nors pati pažymi, kad „muzikantas dainuoja antrą balsą (pirmą griežia armonika)“ (p. 117). Tokiu atveju teisingiau būtų buvę pirmąjį balsą žymėti laužtiniuose skliaustuose – kaip tariamą (išivaizduojamą) balsą. Dainos „Pasikloniok, Onute“ (Nr. 36) melodijos pradžioje skamba ne tos natos, kaip yra pateikta partitūroje (vietoje pradinio motyvo *fa# do# do#* turėtų būti *mi la la*), o tekstas turėtų būti ne keturių eilučių, bet dviejų. Tai archajiška apeiginė dvielės formos (melodija: *aa¹*, tekstas: *ab*) daina, plg. su „Dovanokit Marceliutei“ (Nr. 35). Beje, šiek tiek keistokai atrodo pastarosios dovanojimo dainos publikuojama garso rekonstrukcija (G. Berdikšliui griežiant smuiku, Zenonui Čepuliui – dainuojant), žinant, kad vestuvėse dovanojimo dainas tradiciškai dainuodavo vienos moterys.

Ir dar vienas dalykas, keliantis abejonių, – pats knygos pavadinimas, tiksliau, pavadinime atspindimas autorės apsibrėžtas etnokultūrinis regionas – Rytų Aukštaitija. Šio regiono apibrėžimas, jo ribų nustatymas etnomuzikologijoje iki šiol yra problemiškas. (Šiam kebliam klausimui gvildinti yra paskirtas atskiras straipsnis: Račiūnaitė-Vyčiniene Daiva. 2009. „Rytų dzūkai“ ar „rytų aukštaičiai“: termino ir muzikos dialekto problema, *Tautosakos darbai* XXXVIII: 126–148.) Nesiveliant į didesnes diskusijas (čia joms ne vieta) su leidinio sudarytoja, vis dėlto norėtusi atkreipti dėmesį, kad Švenčionių ir Ignalinos kraštas pagal daugelį ypatumų (visų pirma – ten paplitusias senąsias dainas, joms būdingus melodinius tipus, aptinkamus tik Švenčionių, Ignalinos ir Gervėčių (dab. Baltarusijoje) teritorijoje, savitą tarmę, architektūrą ir kt.) skirtinas ne rytų aukštaičiams, bet rytų dzūkams. Beje, ir pačiai G. Kirdienei leidinyje aptariant kai ku-

riuos muzikavimo ypatumus bei vestuvių papročius, Švenčionių ir Ignalinos kraštas dažnai „neatitinka“ bendrųjų Rytų Aukštaitijos teritorijos kriterijų. Kartais autorė atkreipia dėmesį į minėto krašto reiškinių bendrumą su dzūkais (pvz., „Apdovanojant jaunąją (arba jaunąjį) panašias dainas dainuodavo ir dzūkai (Alytaus, Lazdijų r.) bei Gervėčių krašto (Baltarusijos) lietuviai“ (p. 45) ir pan.).

Tiesa, galima teigti, kad rytų dzūkų ir rytų aukštaičių muzikinių dialektų skirtumai daugiau pastebimi dainuojamojoje tradicijoje, tuo tarpu instrumentinės muzikos kalba daug universalesnė, sparčiau kintanti, sugerianti įvairias kaimynines įtakas ir pan. O kadangi ir Dzūkijos, ir Suvalkijos, ir Žemaitijos (ypač šių etnokultūrinių regionų paribių) dainavimas pastaruoju metu vis labiau „aukštaitiškėja“, tai ir Švenčionių bei Ignalinos krašto priskyrimas Rytų Aukštaitijai iš dalies galėtų būti pateisinamas.

G. Kirdienės parengtas ir sudarytas leidinys – patrauklus vaizdo (fotografijų) ir garso albumas – atstovauja gana naujam Lietuvoje etninės muzikos tradicijos mokslinės rekonstrukcijos žanrui (keletą panašaus pobūdžio CD ir DVD, kaip priemonės gyvajai etninės kultūros tradicijai palaikyti ir skleisti, yra parengęs Lietuvos liaudies kultūros centras). Šis žanras turi ir trūkumų, ir privalumų. Esminis trūkumas yra tas, kad rekonstruoti garso įrašų pavyzdžiai, deja, niekada neprilygsta autentiškam garsui. Ypač tai pasakytina apie dainavimo tradiciją. Kai kurios dainos, skambančios dviejose kompaktinėse plokštelėse, beveik nieko bendra nebeturi su tradiciniu rytų aukštaičių dainavimu būryje, autentiška jo tembrų spalva: visas dainas (taip pat ir grynai „moteriškas“) plokštelėse dainuoja tik vyrai (solo arba duetu); kai kurių muzikantų dainavimas skamba labai neužtikrintai, girdėti, kad jis muzikantams neįprastas, varžantis jų grie-

žimo laisvę ir pan. Galbūt, norint atkurti kuo autentiškesnį rytų aukštaičių vestuvių muzikavimo vaizdą, derėjo į talką pasikviesti ir šio krašto dainininkes? Bet tai gal jau būtų buvę per daug sudėtinga. Vis dėlto minėti trūkumai tampa lyg ir nelabai reikšmingais, prisimenant pagrindinį leidinio autorės tikslą – perduoti vos berusenantią vestuvių muzikavimo tradiciją jaunajai kartai.

Norėtusi tikėti, kad leidinys *Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika* padės jaunajai kartai ne tik susidomėti senosiomis

savo krašto muzikavimo tradicijomis, bet ir įkvėps norą jas atgaivinti, pritaikyti šio laikmečio vestuvėse. Tokių mokslo taikomųjų leidinių serija neabejotinai turėtų būti nuosekliai tęsiama, pamažu išleidžiant ir kitų regionų – Dzūkijos, Suvalkijos, Žemaitijos ir Mažosios Lietuvos – tradicinę vestuvių muziką reprezentuojančias knygas. Jose skelbiami pritinkantys tradiciniai muzikos kūriniai, kaip tikisi pirmojo leidinio rengėja, „ir šiandien suteiktų vestuvėms prasingumo, iškilmingumo bei kraštui būdingo kolorito“.

Daiva Račiūnaitė-Vyčiniienė
Lietuvos muzikos ir teatro akademija

Senoji Lietuva. Paroda Lietuvos nacionaliniame muziejuje 2009 09 17–2009 11 30. Lituanistika užsienio šalių saugyklose 1. Olga Fišman, Birutė Kulnytė, Elvyda Lazauskaitė (sud.). Vilnius, Sankt Peterburgas: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2009. 287 p.: iliustr.

Senoji Lietuva. Paroda Lietuvos nacionaliniame muziejuje – tokiu nepretenzingu ir paprastu pavadinimu Lietuvos nacionalinis muziejus ir Rusijos etnografinis muziejus išleido solidų leidinį – parodos katalogą. Eidamas į parodą tikėjaisi kažko ypatingo, tačiau paroda daugelį kartų viršijo mano lūkesčius. Stebino ne tik paroda, bet ir parodos katalogas (tuo metu buvo publikuotas leidinys rusų kalba, netrukus pasirodė ir lietuviškasis variantas). Jį sunkiai galima pavadinti katalogu, tai greičiau solidus albumas, stebinantis ne tik studentą, kultūros darbuotoją, bet ir panašių leidinių mačiusį etnologą. Šis lei-

dinys – puikiausia Nacionalinio muziejaus dovana Lietuvos vardo tūkstantmečio paminėjimo proga.

Rusijos etnografijos muziejuje sukauptas ir saugomas neįkainojamas lietuvių kultūros paveldas: apie 3000 daiktų, daugiau kaip 3000 nuotraukų ir negatyvų, žinomų etnografų ir rinkėjų aprašų, archyvinės medžiagos. Siekdami pristatyti visuomenei šį rinkinį, projekto autoriai išsikėlė sau šiuos uždavinius:

- parodoje ir leidinyje pristatyti vertingiausius kolekcijos eksponatus ir ikonografinę medžiagą su smulkia informacija;
- supažindinti su rinkinio formavimo XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje istorija;
- supažindinti su lietuvių etnografijos rinkinį kaupusių asmenų gyvenimu ir veikla.

Leidinių sudarė Rusijos etnografijos muziejaus darbuotoja Olga Fišman ir Lietuvos nacionaliniam muziejui atstovavusios Birutė Kulnytė ir Elvyda Lazauskaitė.